

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, május, 1886.

(A szabadelvű egyházak küldötteinek gyűlései. — A vallási társulatok gyűlései.)

Szerkesztő ur!

Darab ideig az orthodox ujságok azt beszélték, hogy a liberalismus folytonos hanyatlással vége felé siet. Legutolsó levelemben a februáriusi egyházi választások eredményéből kimutattam, hogy miként kell vélekedni a liberalizmus állított hanyatlásáról. De a mit most akarok elmondani, még inkább feltünteteti, mint a választások, a francia szabadelvű protestantizmus állását.

Miként jeleztem, ha az orthodoxoknak megvannak hivatalos zsinataik, a szabadelvűeknek is megvan az ők, még pedig némi részben végrehajtó gyűlésük, az úgynevezett *Délegation libérale*. Ezt a delegatiót három évre választják. Tehát minden harmadik évben az egyházi testületeknek — a consistoriumoknak, presbyteriumoknak stb. — megválasztása után, a szabadelvű ekklésiák a maguk kebeléből küldötteket neveznek ki, hogy képviseljék a közgyűlésen, teljes hatalmat adnak nekik, hogy a „*Délegatio*“ megválasztásánál szavazzanak és hogy tárgyaljanak oly általános kérdéseket, a melyek az egész egyházat érdeklik. Az előbbi gyűlés Nimesben tartott, beszéltem is arról önnek akkor. Ez évben Párisban tartott május 5-én kezdődőleg. Az ekklésiák küldöttei számosan jelentek meg: ez volt eddigelé a legnépesebb gyűlés, kevés kivétellel csaknem mindenik szabadelvű ekklésia képviselve volt. A szabadelvű consistoriumok és presbyteriumok kivétel nélkül képviselve voltak. Ez a gyűlés minden tekintetben kiváló volt, s mélyen megmarad mindazoknak az emlékében, a kik akban résztvettek. Mi, a régi harcosok, nagyon meg voltunk hatva, midőn a gyűlésterembe léptünk. Ez a terem ugyanis az oratórii volt, hova a szabadelvűek tizenöt év óta nem léptek be; de a melyet a mostani, nagyobbára szabadelvű presbyteri tanács a *delegatio* rendezésére bocsátott.

Nagy örömünkre volt, hogy egymást ismét láthattuk ebben a teremben, a mely a mi protestans történelmünknek annyi megható emlékét elevenítette fel lelkünkben. Itt tartott 1848-ban a francia reformált egyház minden ekklésiái képviselőinek, kik egy szellemben egybegyűltek a nagy gyűlése. És a mi valóban megemlézésre méltó, 1848-ban az az ember volt az előadó, a ki most az igazgatósági jelentést felolvasta: Jalobert ur, a párisi jogi karban tanár,

ki ma is egyike a szabadelvűség legtudósabb és kitünőbb védelmezőinek.

Lehetetlen, hogy részletesen ismertessem önnel ezt a tartalmas, világos, szépen folyó, eszmékben és tényekben gazdag jelentést. Csak arra szoritkozom, hogy a delegatio három évi munkálkodását főbb vonásokban megismertessem. A delegatio mindenek megelégedésére teljesítette hivatását az állammal szemben, közbenjáróul szolgálván a kormány és szabadelvű egyház közt azokban a számtalan kényes kérdésekben, melyek az állam és egyház közt levő unióból egyre keletkeznek; a szabadelvű ekklésiák irányában az által, hogy az ifju papokat oly ekklésiák felé terelte, melyek legnagyobb szükségben voltak, azáltal, hogy vándor papokat küldött oly községekbe, a melyeknek nem lehetett rendes papokat adni, s tiszteletdíjakat adott oly papjelölteknek, kik ürességben levő állomásokon ideiglenes minőségben a szolgálatot teljesítették.

Az orthodox párttal szemben úgy járt el tisztében, hogy a francia reformált egyház külön vált két pártjának egyesülésére ismételten lépéseket tett, s oly engedményeket ajánlott, melyek a lelki ismeret méltóságával és tiszteletével megegyezhetők, s megfelelő engedményeket kért. De e tekintetben minden megtagadtatott és az orthodoxia hajthatatlannak tanusította magát. A jelentést a gyűlés nagyon melegen fogadta s kinyomatását elhatározta.

A delegatio munkái közt van a „Samuel Vincent“ iskola, melyet utolsó levelemben röviden megemlítettem. Ennek az iskolának főbb célja, hogy a papi szolgálatra növendékeket tanítson és képezzen. Az erről szóló jelentést a Jalobert uré után olvasták fel: ez az iskola létezése első évében is nagyon bátorító eredményt tüntet fel, s szabadelvű ekklésiánkat legjobb jövővel biztatja. Valójában a delegatio igen szerencsés volt az iskola igazgatójának, nevének és helyének megválasztásában; biztosra vehetjük, hogy ez iskola igen gazdag melegágya lesz papi testületünknek: lehetetlen, hogy ily kedvező jelek közt született, annyi rokonszenvel felkarolt intézmény, ne legyen tartós és virágzó. E két jelentés és a pénzügyi jelentés után feltárult a közlemények és viták tere.

Mindenekelőtt két adresst kell jeleznem, melyeket Coquerel ur olvasott fel: egyik a Brit és Külföldi Unitárius Társulaté, aláírva Ierson titkár ur által. Ez adress, miután üdvözlí a szabadelvű egyházak küldötteinek közgyűlését azért a szívós kitartásért, melyet a keresztény öntudat jogainak védelmezésében tanusított, így végződik: „önök, a látszólag legyőzöttek, valódilag és erkölcsileg a győztesek; a jövő az önöké.“ A másik adresst a „Hollandi Protestanten Bond“ küldötte, melyben az aláíró Riedel ur körülbelöl azokat az érzelmeket fejezi ki, melyeket Ierson ur. Egy harmadik üdvözlí adresst Gerold ur, strassburgi pap terjesztett elő a „L'union protestante liberale d'Alsace-Lorraine“ nevében. Lehetetlen leírnom azt a benső melegséget és emelkedett gondolkodást, melyet Gerold urban bámultunk, mint azoknak a testvéregyházaknak küldöttében, melyeket a háboru szerencsés-

je tőlünk elszakasztott ugyan, de a melyekkel szivben és lélekben mindig egyek vagyunk.

Az előterjesztett közlemények közt legérdekesebb volt a „Mission interieure“ társulat elnökének, Grotz urnak, a társulat három évi munkálkodásáról előterjesztett jelentése. E társulat foglalkozott mindenekelőtt a pap nélkül való ekklesiáknak az evangéliumban való részesítésével, a minnek igen hasznos eredményei voltak mind egyházi, mind szellemi tekintetben. Különösen foglalkozott nyomtatványok terjesztésével; ad ki folyóiratokat, ilyenek: „l'École du Dimanche“, különösen gyermekek és azok számára, a kik vallásos oktatással foglalkoznak; „le Foyer domestique“ (családi tűzhely) egyszerű hivek számára való népszerű, olcsó lap; rövid, egyszerű, tanulságos cikkeket nyújt; a „la Vie Chretienne“, melyről már beszéltem; különböző erkölcsi, irodalmi, vallási, sőt bölcselmi tárgyakról is általán jól irt, világosan előadott tanulmányokat közöl.

A „La mission interieure“, mely több év óta áll fenn, sok hasznos szolgálatot tett a protestantismusnak. Van egy egészen új, csak három év óta fennálló társulat „l'Association fraternelle.“ Ez a társulat kizáróan papokból áll. Kettős czélja van: egyfelől összehozni azokat a papokat, a kik igen elszigetelten élnek; mert sokan csak orthodoxus papoktól vannak körülvéve; és hogy e közelítés által ösztönözze buzgalmukat és szellemüket ébren tartsa előre meghatározott tárgyak felett írásban vagy szóval tartott vitaközvetésekkel; másfelől ez a testvéri társulat egyszersmind némileg kölcsönösen segíeyező egylet; annyiban, hogy a tagok csekély illetményt fizetvén egy közpénztárba, beteg vagy népes családú, alkalmilag szükségbe jutott papoknak némi segédelmet adhatnak. Ennek a társulatnak jótékonyága nemcsak a papokra, hanem a hivekre is kiterjed: ugyanis a társulatnak havi ülési alkalmával a papok rendre prédikálnak az ekklesiában, a hol a gyűlés tartatik; ez nagyon jó mód a hivek érdeklődésének felkeltésére; mivel örömet mennek ilyenkor a templomba, hogy oly beszédet halljanak, melyet nem az ők rendes papjok tart.

Ezen közlések után, melyek rövid kivonatát adtam, megkezdődött azoknak az óhajtásoknak a tárgyalása, a melyeket néhány küldött adott elé kebli tanácsaik megbízásából. Néhány consistorium azt az óhajtását fejezte ki, hogy a delegatio tegyen még kísérletet, hogy a szabadelvű és orthodox pártot összehozza. Annyi igaz, hogy a meghasonlás mindig élénk fájdalmat okoz, melyet az idő enyhíthet, de el nem enyészethet; e fájdalmat mindenki érzi, oly módon, a hogy a kérdést nézi. De azok is, a kik azt hiszik, hogy a meghasonlás a maga orvoslatát éppen a meghasonlásban fogja megtalálni, úgy vélekednek, miszerint jobb lett volna, hogy a franczia protestantismus összetartó egynek maradjon. Tehát azt hiszik, hogy a kibékülésnek minden módja még nincs felhasználva. Ámde mindazok a módok, a melyek összeférhetnek avval, a mivel az ember és keresztény maga iránt tartozik a végre, hogy emberi és keresztényi

méltóságát megvédje, már felhasználtattak. A múlt évben Nantesban tartó't orthodox gyűlés határozottan visszautasította a szabadelvűek utolsó ajánlatát. A szabadelvű öntudat önfeláldozása nélkül tovább nem mehet, a mi pártunk elment a végső határig; most már csak azt mondhatja, a mi atyáink a 16. százban: „legyen bármi“; vagy Lutherrel: „ich kann nicht anders.“ Ez eszméket méltó gerjedelemmel és mély meggyőződéssel fejtette ki Jalobert ur, a delegatio előadója. Az egész gyűlés egy véleményben volt a szónokkal s kijelentette, miszerint hasztalan dolog új lépéseket tenni orthodox testvéreinknél, kik mindig mereven azt felelték — non possumus.

Egy másik, több consistorium által kifejezett azon óhajtás volt, hogy a szabadelvű egyház szervezkedjék; s ez óhajtásban kiválóan egy pontot emeltek ki: egy oly közpéntár alapítását, mely az ekklésiák szükségzeit fedezze. Sajnálatos, hogy ez a kérdés nagyon későre lett a tanácskozás tárgya: érdekes tanulmányra és vitára adott volna alkalmat. Kétlem, hogy vajjon azok a presbyteriumok, a melyek ezt az óhajtást kifejezték, egyelőre meggondolták volna annak minden következését. A felszólalásokból az tűnt ki, miszerint ezt a kérdést az egyes ekklésiák ügyének tekintik, holott ez az indítvány — ipso facto — egy általános fontos kérdést foglal magában, az egyház és állam elválásának kérdését. Ennek az eshetőségnek, a mely csak idő kérdése, a szempontjából kellett volna felfogni a közpéntár alapításának kérdését. És e tekintetben mennyi megbeszélni s különösen mennyi tenni való van. De a kérdés rosszul van előterjesztve s igen későre. Ezért a felette keletkezett vita zavaros, rövid s mondhatnám czéltalan és eredménytelen volt. Azonban én kiindulási pontnak tekintem és a vitából azt következtetem, hogy ezt a kérdést komolyan tanulmányozni fogják s három év múlva a közgyűléshez a kérdést egész nagyságában felölelő, részletesen kidolgozott programmnak fog beterjesztetni; ily kérdéseket nem lehet ugyszólva fennállva, előkészület nélkül megoldani; és éppen e tekintetből halasztotta el a közgyűlés a kérdés tárgyalását három évre.

A közgyűlésen egy más, valójában actualis és fontos kérdés terjesztetett elé, melyet így lehet szövegezni: „a katolikusok közül nagyon sokan csak névleg katolikusok, sohasem mennek templomba, de azért nem ellenségei az igaz és józan vallási eszméknek; sokan közülök, mikor esetleg minket szabadelvűeket hallanak, így szólnak hozzánk: „az önök eszméi a miéink.“ Mit kell tennünk, hogy az ilyenekhez közeledhessünk, hogy őket magunkhoz, a keresztény eszmékhez és élethez kalauzoljuk?“ Ezt a kérdést lyoni pap Mouchon ur adta elé s ékesen fejtegette és magyarázta, meleg rokonszenvet és sajnálkozást fejezvé ki az igazságtól eltévedettek iránt, a kik vezető nélkül tévelyegnek, nem ismervén minket. Az előadó maga melegségével, lelkesült meggyőződésével egészen elragadta a közgyűlést, mely egy egész ülést szentelt a tárgy megvitatására. Ez az ülés legérdekesebb volt. Röviden összefoglalva azt mondhatom, hogy mindenki egyetértett abban, hogy a szabadelvű protestantismusnak nem kell továbbra is csak magára szoritkozni, laikussá kell

lennie, hogy kifelé hathasson katolikusok között tartandó felolvasások és előadások által. Nem kell csak arra szoritkozunk, hogy a komoly katolikusokat templomunkba hívjuk, hogy minket hallgassanak meg, mert nem jönnek el. Közükbe kell tehát mennünk, össze kell őket gyűjtenünk köztermekbe és ott meg kell nekik magyaráznunk a protestáns elveket; mindenekefelett meg kell velök értetnünk hogy az a nagy elv, hogy Isten a mi édes atyánk, teljesen biztosítja az egyéni szabadságot és hogy ebben a nagy egységben az elágazó nézetek mind elenyésznek. Erre a tanításra, mely előttök egészen ismeretlen, számtalanok, a kiknek nincs vallásos hitök, mert olyant nem ismernek, de a kik mégis érzik, hogy bennök valami lényeges hiányzik, figyelmesekké lesznek s némelyek hozzánk jönnek, hogy lelkiismeretük megnyugodjék.

A vita azzal végződött, hogy egy öt tagból álló bizottmány neveztetett ki, a tagok Franciaország különböző részeiből választattak. A bizottmány utasított, hogy tanulmányozza, minő módok és eszközök által lehetne már a legközelebbi télen gyakorlatba venni Mouchon ur indítványát.

A közgyűlés több előterjesztést is vitatott meg, rövidség okáért azokról nem szólok. Azért sem, mert a miként elmondottam, eléggé igazolják azt a bizalmat, melylyel a szabadelvű protestantizmus a jövőbe tekint. Oly gyűlések, a milyen a mostan lejárt volt, világosan mutatják, hogy a szabadelvű egyházban az élet egészséges, tevékeny és termékeny. Azok a különféle kínzások, a melyekkel az orthodoxia a szabadelvéket gyötörte, csak erősebbre edzette ezeknek bátorságát, élesítette elméjét és felmelegítette szivét. Szóval, a megpróbáltatás javára volt a szabadelvűségnek, erejének tudatára hozta.

A szabadelvű ekklezsiák küldötteinek e közgyűlése alkalmul szolgált arra, hogy a párisi templomban két kitünő prédikátort lehessen hallani. Az Oratoire szószék több év óta zárva volt a szabadelvű papok előtt; csak Vignier ur hallathatta ott magát, mint segéd pap. A februáriusi választások megszüntetik e kizárást. Az oratoireban május 5-én hávrei kitünő pap, Fontanes ur prédikált, a népes hallgatóságra élénk hatást gyakorolt az az emelkedett, meghatározó mód, melylyel ezt a szent leczkét: „ti vagytok a földnek savai“ tárgyalta. A felvett ígéket a szabadelvű keresztényekre alkalmazva, megragadó és megindító módon mutatta ki, hogy minő szerepe van ezeknek korunk társadalmában. Lehetetlen röviden megismertetni ezt a tartalmas, elragadóan meleg beszédet. A templomból kijöve, ezt a véleményt hallottam: Fontanes ur nagy gondolkozó és nagy művész.“ Ez a jellemzés talál. Nagy gondolkozó a tárgyat-, nagy művész a formát illetőleg.

Május 9-én az Oratoire szószéket lyoni pap, Mouchon ur foglalta el. Ez egészen más fajtájú szónok, mint Fontanes ur. Különösen a forma egészen más nála. De minő hatalmas az ő meggyőző ereje és miként ragadja magával hallgatóságát. Különösen feltünő az ő okoskodásának logikája. Nála semmi sem hasztalan, minden talál, s ha sujt, keményen, de igazságosan sujt.

Mint minden évben, úgy az idén is a napokban tartották a különböző vallási társulatok évi rendes közgyűléseiket. Csak két-tőről akarok szólni, mert csak ezek érdekelhetik önöket. A francia protestáns történelmi társulat május 6-án tartotta közgyűlését az Oratoire templomban. Talán most gyűjtött össze vallási társulat ily sok embert. Való, hogy nagyon sokan különösen azért mentek oda, hogy meghallgassák azt a karéneket, melyet Bost pap ur szerzett egy, a 17. százából származó, a „sanyargatott egyház panna-sza” című régi költeményre. Ezt a karéneket először s csak egyszer adták elő 1885-ben october 18-án a nantesi edictum visszavonásának emlékünnepén. Nagyon szépek. Az elnök beszédében számot adott a társulat egy évi munkálkodásáról; az 1885. évi kiadványai az edictum visszavonására vonatkoznak; erről már szólottam ezelőtt hat hóval, most nem foglalkozom vele. Azután felemlítette az adományul kapott becses kéziratokat, melyek a társulat könyvtárába vannak elhelyezve. Az elnöki beszéd után egy szindarab fajtájú költemény olvastatott, melyet Genfben adtak elé Calvin korában, mivel ez a darab régóta ismeretes, felolvasása nem volt érdekes; de annál nagyobb érdeket keltett Calvinnak egy hiteles, egészen ismeretlen arczképének a felmutatása. A medaillonon Calvin feje életnagyságban látható. Ez egészen más Calvin, mint a milyent olajfestmény vagy metszett képeiben eddig ismertünk. Ez a medaillon, melyet a társulat elnökénél közelről megvizsgálhattam, terracotta s nagyon hiv másolata egy öntött medaillonnak. Érdekes módon fedezték fel. Egy gardi protestáns lakós kertjében ásás közben egy betöltött kútra akadott, kitakarította és fenekén találta a Calvin képét ábrázoló medaillont. Megígérte, hogy a protestáns történelmi társulat könyvtárának ajándékozza, s terracottában lemásoltatta. Ezt a medaillont tulajdonosa az üldözés korában dobhatta a kutba. E medaillonon Calvin férfikorában, mintegy 45 éves korában van feltüntetve, az alak telt, erőteljes, virágzó egészségű; egészen ellentéte az ismeretes arczképeknek, melyek Calvint betegesnek, előregedettnek, a küzdelmek és mindeféle megpróbáltatások által megrongálnak tüntették fel.

A párisi bibliai társulat május 12-én tartotta évi gyűlését. Az elnök megnyitó beszédét Rouville emlékének szánta, a ki négy évig volt tagja az egylet végrehajtó bizottmányának. A társulat évi jelentését Sabatier tanár ur olvasta fel; a jelentés maga kitünő volt, s a társulatnak csak a pénzügyi oldala sötét. Öröndetes jelenség azonban, hogy a bibliának a társulat által eszközölt fordítása, melyet a régibb fordításokkal együttesen árul, naponta nagyobb kelen-dőségnek örvend. Ez új fordításért váltak ki az orthodox tagok a társulathól és alakítottak új társulatot. Azonban az idők intése elől senki sem menekülhet el; az új társulat is kénytelen volt új fordítást csináltatni. A jelentésből megértettük, hogy az orthodoxok egy bizottmányt neveztek ki a biblia fordítására, a mit azzal kezdenek, hogy magát az elfogadott textust is revisio alá veszik, mert hibásnak tartják. Sőt az új fordításhoz magyarázatokat is adnak, a mit

a régi társaság sohasem tett. Tehát azok, a kik a régi párisi társulatot igen radikalisanak találták, tovább mennek, mint az. Ezután Dardier úr mutatta ki, hogy az ugynevezett Osterwald fordítás helytelenül tulajdonittatik Osterwaldnak. Osterwald ugyanis sohasem akarta a bibliát lefordítani, csak némi jegyzeteket írt a görög vagy héber textus oly helyeire, melyeket nem talált elég világosaknak.

U. I. Ön tudja már, hogy a Renaissance továbbra is él a Protestantban. Maga a lap és a szerkesztőbizottmány egészen megváltozott; a lap terjedelme nagyobb és jobb lett. Bár a cikkek nagyobbára névtelen vagy álnév alatt jelennek meg, de annyit mondhatok, hogy a legjobb francia protestáns írók irnak a lapba, kik közül többen a közoktatás terén is ismeretesek. A lap közelebről rendes tartalmához egy tisztán irodalmi rovatot is csatol, a mi nagyon fogja növelni érdekét. A szabadelvű protestantizmusnak barátai tehát ma már teljesen megnyugodhatnak a Renaissance megszűntén.

CHARRUAUD.

EGY PÁR NAP SZKICZÓN.

BUDAPEST, ápr. *)

Mártius 5-én délután egy sürgönylevelet kaptam. Minden váratlan dolog meglepő és ijesztő hatást gyakorol. Így vagyunk a táviratokkal is, melyekre nem számítottunk. Rohamosan nézzük a feladás helyét, s aztán izgatottan, reszketve bontjuk fel, elfojtott lélekzettel várva, mely borzasztó titok, mily rémes hír tárul elénk a kicsiny papírról. Rendesen csak roszat várunk, mert ennek van szárnya.

Igy voltam én is. A vevényen olvasva a szót: „Aranyos Maróth” — rögtön mondtam: Istenem, herczegüknél baj van! S a baljóslat, fájdalom, igazoltatott. „Ma a nagyobb leányom meghalt; vasárnap temetjük; holnap délután 4 órakor kocsim Nyitrán várja. Odescalchi Arthur.” Igy szólt a rémlevél. Az írónnal s zavartan írt betűk nem tudák, hogy mit hoznak s mit keltnek fel. Jegeczek ők, a gondolat jegeczei, melyek nem éreznek, de éreztetnek, nem látnak, de láttatnak, nem szólnak, de mégis beszélnek. S mit hoztak és mit keltettek? — Csak fájdalmat! Mint ujonnan sebzett szivek vészkiáltásai jöttek, elmerülni s forrongást kelteni egy sokszorosan megtört szív már önmagában zúgó tompa morajában. Az új és első seb: éles és kiáltó; a régiek s ismételték: tompák, némák. A ki csak egyet veszített: az még hívő; ki többet veszített: az stoicus; de a ki mindent veszített: az már bálványozó — és bálványa: a fájdalom. Boldog, ki az utolsó esetben is az első fokon megmarad.

*) Mult füzetünkhez késve érkezett.